

Compassie, realisme en samenhang

Lijnen voor een integrale benadering van de vluchtelingenproblematiek

Bokhoven-lezing

oktober 2016

Gepubliceerd juli 2017

Mr. J.J.A.M. Van Gennip

Voorzitter Socires

Inhoudsopgave

<i>1. Inleiding</i>	3
<i>2. Houdingen, Motieven en Aanspraken</i>	5
<i>3. Een viersporenbenadering</i>	10
<i>4. In onze eigen tradities</i>	16

1. Inleiding

“Waar sta je zelf? Daar moet je vooral óók over spreken. Wat zijn jouw eigen, persoonlijke ervaringen, je drijfveren?” Dat zei Xavier van der Spank toen hij mij uitnodigde om het over de vluchtelingenproblematiek te hebben.

Daar had ik me niet zo op voorbereid. Normaliter probeer ik mijn persoonlijke gevoelens – en meestal heb ik er nogal wat – op afstand te houden van de feitelijke dimensies van een probleem. Maar ja, de Norbertijnen geven zelf het voorbeeld. Door hun abdijdeuren, van hun huis dus, open te zetten voor Somalische statushouders. Dus ik moest mijn eigen omgaan met deze uitdaging duiden, en inderdaad, dat is nog niet zo eenvoudig. Ik ben in zekere zin in mijn levensgeschiedenis rond deze problematiek verscheurd; twee zielen in één borst, die worstelen tussen compassie en realisme.

- 1956: de Hongaarse vluchtelingenstromen komen naar hier en wij ontvangen hen met open armen. Zelf werd ik als 17 jarige erop uitgestuurd om voor hen te collecteren en met mijn gymnasium organiseerde ik een voettocht van Eindhoven naar Oirschot om te bidden voor de opstandelingen en vluchtelingen. Het waren onze vrienden.
- Enkele jaren later die golf van Vietnamese en Latijns-Amerikaanse vluchtelingen, allemaal nog herkenbaar en voorwerp van solidariteit: De eersten het land uitgedreven door diezelfde communisten als bij de Hongaren, zo voelden wij dat; de tweede groep niet zelden met een stevige opleiding of intellectueel niveau door dictaturen van de National Security. Intellectuelen, soms priesters en religieuzen en dikwijls ook partijpolitieke verwanten, christendemocraten. De Chileenen onder hen werden vrienden en ik kon er een aantal zelfs tewerkstellen. Maar ook toen al die spanning met de realiteit. Op het gerucht dat ze hier welkom waren wist menig Chileen, zonder bedreigingen en zonder verzetsachtergrond maar wel met een dramatisch verhaal op zak de warme gastvrijheid van sommige goedwillenden, ook religieuzen - hier te verwerven. En dat terwijl er in Chili zelf door de Katholieke Kerk een perfect functionerend screeningsinstituut was opgericht, La Vicaria de la Solidaridad, waar deze fantasten uiteraard niet bij geregistreerd waren en dat ook niet wilden.
- En dan komt die golf van (ex)-Joegoslaviërs en vanuit delen van de voormalige Sovjet-Unie. Met hen begint de onvoorwaardelijkheid van de solidaire opvang in de Nederlandse publieke opinie te wankelen; ook bij mij. Want het heeft er alle schijn van dat de echt vervolgd tot de minderheid behoren in die stroom die massaal werd aangevuld door kansgrijpers en zelfs criminelen. Er bleek tezelfdertijd een heel andere consequentie van dit fenomeen: het Nederlandse buitenlandbeleid en ook onze publieke opinie waren lang nauwelijks geïnteresseerd geweest in die conflicten in dat verre deel van Europa, en nu ontdekten we dat wij ons simpelweg niet konden afsluiten van die onaangename realiteit en ook, dat tijdige inzet op preventie een fractie kostte van het menselijk leed en van de financiën die met zo'n vluchtelingenstroom gepaard gaan.
- Sedert het midden van de negentiger jaren zwelt de stroom vluchtelingen aan uit Afrika. Somaliërs, Ethiopiërs, Eritreeërs. Begin van deze eeuw word ik vicevoorzitter van Vluchtelingenwerk Nederland. In die hoedanigheid word ik geconfronteerd met de

noodzaak om aan de ene kant een ruimhartig beleid te voeren ten aanzien van die migranten die massaal de oorlogsdreiging maar ook de honger ontvluchtten en andere, soms levensbedreigende gevolgen van de milieubelasting, en anderzijds om oog te hebben voor die realiteit dat zoveel Afrikaanse families ontdekt hebben, dat er zoiets bestaat als een verzekeringspremie voor wat meer inkomen of medicijnen of gadgets, namelijk door één of meer leden van de clan in Europa te deponeren. De publieke opinie keerde snel. In tegenstelling met die bootvluchtelingen uit Vietnam hadden wij niks met hen; de verwantschap die we nog met Hongaren of Chilenen hadden bestond niet en ging ook nauwelijks bestaan bij nader contact. Dat was een voedingsbodem voor de verharding. Laat ik het maar hard zeggen, de steeds kleiner wordende affiniteit met beroepen op Bijbelse waarden over de vreemde in uw midden, of het verbleken van die aansporing uit de mond van het aftakelend gezag van morele, zeker kerkelijke autoriteiten.

- En dan is er de huidige situatie van die onafzienbare combinatie van Syriërs, vluchtelingen uit het verdere Midden-Oosten, uit Afghanistan samen met die Afrikanen. In totaal 65 miljoen vluchtelingen en ontheemden op pad, op zoek naar veiligheid en inkomen. En die stroom richt zich vooral op Europa. Met klimaat, ongelijkheid, honger, zeker ook bedreiging van de veiligheid en niet te vergeten de *sociale* verwoestijning is dit fenomeen één van de vijf grote uitdagingen voor onze hedendaagse politiek. En het zal nog veel massiever worden, ondanks de tijdelijke beperking in de toestroom van Syriërs. Daar komt nog bij: het is een kristallisatiepunt geworden voor de democratische machtsverhoudingen in Europa, maar met referentie aan De Muur ook in de Verenigde Staten.

Waarden gedreven burgers en krachten die aan de goede kant van het spectrum staan en zich willen laten inspireren door begrippen als solidariteit en gerechtigheid, wij allen zullen afscheid moeten nemen van het *automatisme* van de verwelkoming. De realiteit is dat de combinatie van klimaatverslechtering, doorzettende instabiliteit en onbeheersbare conflicten, mensenrechtenschendingen en vooral harde armoede, mede bevorderd door een explosieve bevolkingsgroei andere antwoorden vragen. Het vluchtelingenverdrag was ooit bedoeld voor individueel vervolgd en de Tweede Wereldoorlog was zijn inspiratiebron. Maar hoe reageert Europa als bijvoorbeeld de huidige flinterdunne basis voor stabiliteit in Noord-Afrika in elkaar stort en we een veelvoud kunnen verwachten van het huidige Syrische drama? Wat als Egypte, wat als Algerije om twee voorbeelden te noemen theaters van felle burgeroorlog worden?

Het vluchtelingenvraagstuk wordt één van de grootste morele, politieke en veiligheidsuitdagingen van deze en wellicht komende generaties en het gaat daarbij om veel meer dan een royaal toelatingsbeleid.

2. Houdingen, Motieven en Aanspraken

Het gaat allereerst om ons persoonlijke, inderdaad, ons morele antwoord. We worden bij onze opstelling ten aanzien van dit niet gemakkelijke vraagstuk getest op onze diepste persoonlijke motieven, op onze drijvende waarden, op onze overtuigingen. Dat vertaalt zich in onze eigen ziel en in die staalkaart van soms fel contrasterende Europese opinies in drie fundamentele reacties:

1. Aan de ene kant dat antwoord van gastvrijheid en mededogen, op lokaal en persoonlijk niveau, soms in institutioneel verband bij Kerken en clubs als Vluchtelingenwerk Nederland met zijn nog steeds groeiend aantal van 17.000 vrijwilligers. Ik noem hier ook dat markante initiatief van de Jezuiten van de afgelopen jaren: in het gelaat van de vluchteling, met name in de kampen, over heel de wereld, juist die Christus herkennen. Als er één instelling is die op de frontlinies strijdt om het behoud van die morele referentie en hoop brengt te midden van de absolute uitzichtloosheid, dan gaat het om deze Jesuit Refugee Services, echt hedendaags heldendom. Menigeen, Jezüet en helper, hebben daarbij ook hun leven moeten offeren. Ook deze paus, zelf Jezüet, vertaalt dat in de allerhoogste prioriteit die hij aan dit vraagstuk en deze uitdaging geeft. Een maand geleden heeft hij een speciale voorziening hiervoor bij de Heilige Stoel in het leven geroepen die hij, bij grote uitzondering, zelf direct onder zijn hoede neemt.
Die benadering van mededogen en compassie zie je gelukkig op heel veel plekken, en dikwijls ook zonder grote woorden. veelal ook op basis van persoonlijke ontmoetingen. Gewoon doen: een mens in levensnood laat je niet verkommeren. En dat is niet alleen een emotie. Zo zie je bijvoorbeeld in het CDA dikwijls een spanning tussen het lokale niveau (burgemeesters, wethouders) en het nationale beleidsniveau. De spontane respons van bijvoorbeeld de gemeente Nijmegen om duizenden Syrische vluchtelingen op te vangen en daarvoor voorzieningen te forceren over allerhande onmogelijkheden heen, was zo'n teken.
2. Maar we zien vooral in Noordwest-Europa ook die reactie van onverschilligheid, niet verstoord willen worden, in onze comfortzone. "Wie heeft er om deze mensen *gehuild*?" vraagt Franciscus bij het zien van de verdronken lichamen. Het is dikwijls het onvermogen en de onwil om in de onbekende, vreemde mens een *medemens* te zien en zo zijn evenwaardigheid en letterlijk gelijkberechtigtheid. Wie de reportages van enkele bekende Nederlandse journalisten en commentaren hoorde op de Griekse eilanden in het voorjaar van 2016, die volstrekt onaangedaan waren, afwijzend, "het verdiende lot van deze gelukszoekers", deelt wellicht mijn vrees dat we op een wel heel diep punt in onze cultuur zijn gekomen. De afwijzing namelijk van iedere vorm van mededogen, van de wil tot medelijden, van de onwil de hand te reiken. In Europese landen zijn in onze geschiedenis natuurlijk vele momenten van deze onverschilligheid, afwijzing, dodelijke kilheid op te sommen, maar zelden zagen we het zo uitgesproken worden in de bon ton van delen van de elite. Europa kent zijn barbaarse bladzijden, zoals in de vorige eeuw, die getekend werden door bijvoorbeeld nazi's en stalinisten. Maar dat een gedeelte van de zogenaamde

goedwillende burgerij zo afwijzend is, dat tekent een cultuur en een samenleving die tot veel meer afstoting, uitstoting en afwijzing in staat is.

3. Er is ook dat andere gevoel, dat van angst en zorg. Iets dat we vooral in Midden-Europa aantreffen, soms bij burgers die gemanipuleerd worden door politici en door de pers, zoals bij de *Alternativen*. Soms ook door historische en ten dele begrijpelijke gevoelens en omstandigheden: meer dan een half millennium van bedreiging door islamieten, Turken en islam, conditioneren volkeren en culturen. Waar het ontzet van Wenen en de slag bij Lepanto vanaf tienduizenden kerktorens iedere middag om 12:00 uur door de klokken levend wordt gehouden als waarschuwing en aansporing, dan moet je niet verbaasd zijn dat de houding anders is dan in ons "veilige" Nederland. Zeker niet als wonden die genezen leken, opengereten werden in het Joegoslavische conflict met zijn Arabische en islamitische inmenging, en nu onderstreept door een zoveel meer zichtbare presentie in de straten van datzelfde Wenen, Salzburg of zelfs München. Beelden van zwaar gesluierde vrouwen met grote kinderscharen en voorop slenterende kerels spreken nog luider dan de klokken van het middaguur.

Hun achterlijkheid of onze arrogantie?

Een achterlijke waarneming? Een angstreactie van domme mensen, meest ook nog in katholieke landen?

Theresa May, de nieuwe minister-president van het Verenigd Koninkrijk en net als Angela Merkel een dominees dochter, of in haar geval beter gezegd kind van een anglicaanse priester, heeft in haar eerste grote optreden juist die arrogantie veroordeeld, die arrogantie van de politieke elite, van de media, van de commentatoren. Jullie hebben geen besef van de angsten, de zorgen, de frustraties van zo grote delen van onze burgers, die geen deel hebben aan de vruchten van de globalisering, die hún werk zien afgenomen en die geloven dat het wordt afgepikt door buitenlanders en die dan alles op een hoop gooien, die Bulgaren en duizenden anderen, die in Calais zien zitten wachten om hun kostbare vaderland te bezetten. In Groot-Brittannië, maar ook bij ons, waar voor het eerst in vijf kwarteeuw zovelen niet meer geloven dat hun kinderen het beter zullen krijgen. 125 jaar lang werd onze samenleving voortgestuwd door dat perspectief van straks wordt het beter, telkens beter en wij kunnen daaraan werken. Maar nu: die globalisering, dat Europa, die verloederde leefomgeving, die ontslagdreiging, die gastarbeiders, die vluchtelingen. Én een elite die het steeds beter gaat zonder al te veel inspanning dikwijls. Ook al klopt het statistisch misschien niet allemaal, ook die perceptie is een deel van de echte Europese realiteit. Dat gevoel van een groeiende ongelijkheid, die angst.

Het overleven van de eigen cultuur en cohesie.

Niet alleen aan de onderkant overigens. Kardinaal Schönborn van Wenen, één van de meest vooruitstrevende en open kerkleiders, constateerde onlangs dat we ons geen illusie moeten maken en dat er wel degelijk krachten werkzaam zijn die Europa willen

islamiseren, ten derde maal in onze geschiedenis, zoals hij zei. Hij zette daarmee samen met de Duitse bisschoppen de vraag neer hoe we beleid van compassie en menswaardigheid kunnen combineren met het behoud van de eigen identiteit. Dat is een legitieme centrale vraag op onze publieke en op onze individuele agenda's.

Met andere woorden, hoeveel vreemdelingen kan onze samenleving aan zonder te desintegreren en haar eigenheid te verliezen? We kennen de opmerking van Angela Merkel van een jaar geleden: "Als jullie daar zo bang voor zijn, wel, begin dan eens met er zelf wat aan te doen en maak wat meer werk van die eigenlijke identiteit, van je eigen waarden en overtuigingen. Beschouw die niet als een vanzelfsprekend gegeven, maar als een opdracht." En zij voegde er eigenlijk aan toe: als je bang bent dat Europa zijn christelijk karakter verliest, doe dan zelf eens wat meer aan je christen zijn en aan je geloofsonderhoud.

Die angst en die onrust worden Europa breed nog door iets anders versterkt: de vraag naar de grenzen van Europa, naar het eindelijk eens ophouden van steeds maar nieuwe uitbreiding. De kennelijke onbeheersbaarheid van dat proces: Oekraïne, Turkije, en nu wordt er zelfs gesproken over Tunesië en Marokko. Het is niet onbegrijpelijk dat de burgers van hun politieke leiders klare taal eisen waar de finaliteit, de grenzen van Europa liggen.

Welwillendheid of harde verplichting?

Naast en dikwijls in aanvulling op die houding van betrokkenheid en medemenselijkheid is er de rechtsbasis en het rechtsmotief. Het gaat in die visie niet alleen om een Samaritaanse houding van barmhartigheid – men kan het slachtoffer straffeloos langs de weg laten liggen, en dat willen we niet – maar het gaat ook om een rechtmatig verankerde verplichting. De vrije keuze voorbij. Mensen die vervolging en levensbedreiging ontvluchten hebben récht op opvang en bescherming, fatsoenlijke opvang, dus ook onderwijs, zorg en adequate huisvesting. Die rechtsgrond is minstens tweevoudig. Wij hebben als Nederland het Vluchtelingenverdrag ondertekend en we hebben het als EU in ons Charter (Handvest van de Grondrechten van de EU) opgenomen. Er zijn meer referenties aan te halen. Een organisatie als Iustitia et Pax zet in zijn recente uitvoerige, integrale en evenwichtige notitie zwaar in juist op deze dimensie van de problematiek.¹

Op dit moment zitten we duidelijk vast aan deze verplichtingen en kunnen we niet eenzijdig, nu het ons goed uitkomt, die rechtsgrond wegpoetsen, uitgummen, ook al zijn er geen strafrechtelijke sancties aan verbonden. "A scrap of paper" was het begin van veel meer, van alle rechteloosheid in de 20e eeuw toen de Duitsers de rechtelijk verankerde soevereiniteit van een landje als België terzijde schoven in de hoop op een snelle opmars naar Parijs. Want wie een verdrag dat hem op een bepaald moment niet goed uitkomt opzij schuift en dan toch durft te spreken over nationale of Europese waarden is een hypocriet.

Dat wil overigens niet zeggen dat spreken over hervorming van het verdrag verboden is. Ik kan in alle objectiviteit niet ontkennen, dat de rechtshistorie van het verdrag meer gebaseerd is op de specifieke vervolgingen in de Tweede Wereldoorlog dan op de massale ontwijkingen en onveiligheden die we nu meemaken. Daarom pleiten velen in de Nederlandse en Europese politiek voor een herziening. Maar hiermee betreden we al duidelijk het grensgebied tussen de persoonlijke en de politieke dimensie en instelling ten aanzien van het vluchtelingenvraagstuk.

Verwarring aan alle kanten:

Bij de onverschilligen die de politiek inzetten om vooral niet gestoord te worden en met rust gelaten te worden. Die hebben argumenten te over, zoals risico's voor onveiligheid, culturele en economische desintegratie van de samenleving, islamisering van Europa, twijfel aan motieven en achtergronden van het vluchtverhaal. We komen er niet mee weg om die argumenten alleen maar te bagatelliseren. Diezelfde Theresa May waarschuwde in haar eerste grote rede tegen die houding, tegen die elitaire mentaliteit.

Daarnaast zijn er de idealisten met hun dikwijls sympathieke argumenten. Zoals de aarde is toch van ons allemaal en wie zijn wij om stukjes ervan achter een eigen hek te zetten. En zeur niet, want een arm land als Libanon kan op 3 miljoen inwoners er anderhalf miljoen vluchtelingen bijnemen. Of de vergrijzing van Europa vraagt juist een instroom van nieuwe,

¹ Conference of European Justice and Peace Commissions "Creating a safe haven for all: Refugees and human dignity", Luxembourg/The Hague, October 2016. The document was initiated by the Netherlands Justice and Peace Commission

jonge burgers, en multiculturaliteit is altijd al een wezenskenmerk van de Europese cultuur geweest, om de belangrijkste te noemen.

Maar er is ook nog een andere benadering, die van vele politici, beleidsmakers, sommige ngo's, een benadering, die compassie zoekt te verbinden met de zo moeilijke speurtocht naar effectieve oplossingen. Effectief, maar dan wel met respect voor het uitgangspunt van menselijke waardigheid. Oplossingen, die ook erkennen, dat de Europese zuidgrens niet echt af te sluiten is voor massale stromen, maar ook oplossingen, die erkennen, dat er een grens is aan het opvangvermogen van de Europese Unie. Burgers, leiders, die zoeken naar dat kwadraat van de cirkel. Soms achter de schermen, en altijd ook met het oplopen van minder schone handen.

3. Een viersporenbenadering

Er is dus meer dan een keuze voor idealisme of soms utopisme of onverschilligheid, wegsturen en grenzen afsluiten. Als we alles wegen en alles wat ik hiervoor gezegd heb naast elkaar zetten, moeten we de volgende uitgangspunten en waarden hanteren als verantwoordelijke, christelijke burgers en kiezers.

1. Belangrijk uitgangspunt is allereerst, dat wij het vluchtelingenvraagstuk niet langer beschouwen als iets voorbijgaands, iets wat wel snel oplosbaar is. Het "Wir schaffen das" is niet iets van enkele maanden. Dat is het hier niet met de aanpak van opvang, terugkeer of integratie en dat is het ginds niet met voortdurende instabiliteit, klimaatontwikkelingen, overbevolking en vooral de onverdedigbaarheid van onze kustlijnen. Dat realisme en bewustzijn dat *Europa op zichzelf* niet echt afschermbaar is. We hadden en hebben Turkije nodig, Libië, eigenlijk heel Noord-Afrika, en ook de oostelijke nabuurlanden. Tenzij we afschrikingsmaatregelen willen nemen als executies of het bewust laten verdrinken van medemensen op de vlucht. Sommigen zijn bereid die prijs te betalen, maar die nieuwe schandvlek op de Europese cultuur en geschiedenis, die schandvlek van hypocrisie en vooral onmenselijkheid mogen wij deze jaren niet over ons laten komen..... Daarom moeten we naar andere, fundamentele en integrale oplossingen.
2. Onze diepste drijfveer moet zijn de uniciteit en waardigheid van iedere medemens, en dat vraagt zowel die compassie als het bewustzijn van de rechtsgrond van toelating en opvang.
3. Dan is er zekerheid dat deze menselijke en politieke uitdaging niet een tijdelijk vraag is die we wel even zullen oplossen, maar een centraal probleem en een uitdaging vergelijkbaar met het wereldarmoedevraagstuk, het klimaat, de ongelijkheid. Die basishouding, die omkering van de cultuur van onverschilligheid moeten we voeden, verdiepen met onze overtuiging dat wij wel hoeder van onze broeders zijn; wij hebben de naakten te kleden en de hongerigen te voeden. Generaties na ons moeten over ons kunnen zeggen dat we dat gedaan hebben en wij dat het onze plicht is.
4. Maar het vraagstuk van die 65 miljoen vluchtelingen – een getal dat zich nog sterk kan uitbreiden vooral door de effecten van de klimaatsverandering maar ook plotseling door politieke discussies bijvoorbeeld in Egypte – die realiteit vraagt om scenario's van beheersbaarheid en innovatieve oplossingsrichtingen. Echt toekomstdenken.
5. Daarom is naast compassie de rechtelijk verankerde verplichtingen het derde uitgangspunt voor een integrale, mondiale, Europese en nationale aanpak. We zijn gefixeerd op die anderhalf miljoen mensen die de afgelopen twee jaar naar Europa zijn gekomen, of meer nog die 150.000 die de richting van ons land kozen. Maar bij hen gaat het om een gevolg, een symptoom, niet minder maar ook niet meer. Die symptomen moeten ingepast worden in een integrale aanpak, op basis van een integrale visie. Juist dat kan een stuk angst wegnemen van onmacht, van passiviteit, van fatalisme. Zo in de zin van: het komt over ons heen en we kunnen er alleen maar op wachten. Maar we zitten hier met die aanspoeling aan het einde van een proces.

Als we echt het vraagstuk in zijn totaliteit op ons laten inwerken dan moeten we ook geopolitiek het probleem willen doordenken en in vier lagen aanpakken:

- In de landen van herkomst;
- In de naburige landen in de regio (dus ook nagaan wat het betekent voor Ethiopië, voor Jordanië, voor de Noord-Afrikaanse landen, voor Turkije);
- In Europa zelf.
- In eigen land.

Alleen als we de moed en de visie tot die viervoudige aanpak hebben kan de hele benadering gekanteld worden naar perspectief, naar een meerjarige agenda en kunnen we onze opvangvragen tot hun echte proporties terugbrengen. Zoals we dat ook aan het doen zijn met het klimaatvraagstuk, of de nucleaire ontwapening of de wereldarmoede.

Aan de wortel.

De moeilijkste dimensie is die van de aanpak aan de wortel. Zeer moeilijk, maar niet onmogelijk en hoe duur die ook is, het is de goedkoopste en meest menswaardige aanpak.

Als woordvoerder buitenland in de Eerste Kamer had ik veel te maken met het Joegoslaviëconflict. Slovenië en later Macedonië konden we als het ware immuniseren, zij het dat dat laatste land permanent zorg en aandacht vraagt. Was dat met wat meer intensiteit ook gebeurd met Servië, Kroatië en Bosnië dan had ons dat miljarden gescheeld financieel en in termen van maatschappelijk kapitaal. Denk aan de tientallen criminele liquidaties door ex-Joegoslaven, hun misdaadorganisaties uitgerold over ons hele land en Europa. De VS hebben uiteindelijk na een falende Europese diplomatie "de vuilnis van onze eigen achtertuin" moeten opruimen. Daarentegen hebben ze zelf door hun inval in Irak, en hun hele Midden-Oosten politiek, van dat gebied een nog veel ergere vuilstortplaats gemaakt. En sommigen hier hebben met hun gekakel over de Arabische lente er nog wat zakken bij gegooid, en dat heeft Europa met zijn impulsief ingrijpen in Libië ook gedaan en is daar een doodlopende weg ingeslagen. Crisisbeheersing, soms militaire interventie, *responsibility to protect*, optreden tegen groepsaantastingen van mensenrechten, verzoening, zo nodig met geweld.

Militaire interventies in uiterste noodzaak, of ten minste een geloofwaardige dreiging daarmee. Maar verder: een duidelijke wil om gezamenlijk met de betrokken landen de dieperliggende sociaal economische oorzaken van migratie en vlucht aan te pakken: de extreme armoede, honger, droogte en bodemuitputting. Dat vraagt een *perspectief* op verbetering. Grieken en Italianen die eind jaren vijftig massaal naar Noord-Europa waren getrokken keerden in grote getale terug niet toen het daar even goed was als in de landen van hun tewerkstelling, maar toen ook daar een perspectief op verbetering kwam. En daarom is het zo ontzettend kortzichtig, dat we nu juist dramatisch bezuinigen op ontwikkelingssamenwerking en dat onze publieke opinie maar ook velen van onze politici toegeven aan de sirenezang over mislukkingen en corruptie. Zo'n heerlijk excuus: alsof wij geen sociale woningbouw meer financieren omdat er in die sector zoveel is misgelopen; of

het onderwijsbudget zouden halveren, omdat er zoveel drop-outs zijn. Alsof we niet tot ons laten doordringen dat *mede* door die ontwikkelingshulp een van de grootste succesverhalen van de menselijke geschiedenis in de laatste 30 jaren waar te nemen is: bij een sterk groeiende bevolking toch de logenstraffing van Malthus: de enorme bevolkingstoename op het zuidelijk halfrond is niet gepaard gegaan met de hongerdood. Vele gebieden die we 20 jaar geleden nog van voedselhulp voorzagen zijn nu zelf exporteur van voedsel geworden, de armoede is gehalveerd of meer, het analfabetisme onder de jongere generatie is praktisch aan het verdwijnen, de levensverwachting verdubbeld, en als gevolg van dat alles neemt die bevolkingstoename in vele gebieden zelfs af.

Die integrale aanpak en zeker de meest belangrijke dimensie van de benadering van de vluchtoorzaken in de landen zelf vraagt wel een fundamentele herziening van onze ontwikkelingssamenwerking. Het vraagt vooral een europeanisering ervan, niet met het misverstand dat we alles naar Brussel moeten overdragen maar dat we een echte goede samenwerking en coördinatie krijgen, waardoor de sterke kanten van de afzonderlijke lidstaten maximaal benut worden. Als het bijvoorbeeld gaat om watervoorziening of plantenveredeling, dan zou in dat Europese concert op dit terrein juist de Nederlandse trompet de toon moeten aangeven! Maar dat is niet het enige: de ontwikkelingssamenwerking is de laatste jaren juist kwetsbaar geworden doordat ze te veel in plaats van te weinig aan de eigen voorkeuren van politiek en publiek in Europa, en niet aan de echte behoeften van de Afrikaanse samenlevingen toegaf. Die klacht uitte een Afrikaanse minister van Economische Zaken naar mij als volgt: “Wij hebben in óns land geen kindsoldaten, veel minder aids dan in buurlanden, weinig abortussen, want onze meisjes en vrouwen weten best wanneer ze wel of niet een kind willen krijgen. Maar jullie belonen de landen waar dat allemaal niet in orde is, en wij, die vooral investeringen in de landbouw nodig hebben en voorlichting op dat terrein, of sanering van onze krottenwijken, moeten achteraan in de rij. Want daarvoor organiseren jullie geen gala's of opgewonden politieke debatten”. Integendeel, Nederland heeft in de laatste jaren juist dramatisch bezuinigd op onze steun aan onderwijs of landelijke algemene gezondheidszorg.

Dat moet veranderen. Uitgangspunten moeten zijn de prioritaire behoeften per land en een europeanisering op basis van specialisatie. Zo kunnen we aan belangrijke ecologische en economische oplossingen bijdragen. We moeten niet naïef zijn. Het gaat om *stick and carrot*. Het kan b.v. niet zo zijn dat als landen niet meewerken met het terugnemen van uitgeprocedeerde asielzoekers ze toch van onze solidariteit kunnen blijven profiteren.

Economie en ecologie als oorzaken van migratie en vlucht. Maar dragen we ook bij aan de allerbelangrijkste grond daarvoor? Die fragiliteit van staten, conflicten, burgeroorlog, corruptie, mensenrechtenschending? Centraal staat die wil om militair ook in te grijpen, zo nodig met *boots on the ground*, inzet van onze eigen troepen, maar liefst met een capaciteitsversterking van de troepenmacht van de Afrikaanse Unie. Zo'n integrale benadering alleen kan de oplossing zijn en soms lukt dat, zoals bij de burgeroorlog in Mozambique, waar nota bene de katholieke basisbeweging Sant'Egidio een sleutelrol heeft gespeeld.² Maar elders hebben we een groot probleem: dan hebben we te maken met die

² Bij de finalisering van deze tekst kon intussen – eindelijk – een eigen voorbeeld genoemd worden van succesvol preventief ingrijpen: dat van de West-Afrikaanse landen bij de weigering van de verslagen president van Gambia om zijn nederlaag toe

fatale combinatie van verlamming van de Veiligheidsraad door de veto's van China of Rusland (of voor wat betreft het Midden-Oosten soms van de VS), ook wanneer ingrijpen noodzakelijk is; soms gaat het om de omkoping van regeringsfunctionarissen door perverse politieke "belangen" zoals bijvoorbeeld de bloeddiamanten uit Antwerpen, het letterlijk landje pikken door de Chinezen of door achterhaalde rivaliteiten van Europese staten uit de koloniale periode. Tot nu toe hebben wij Afrika behandeld als een hobby, een uitstapje, en hebben we het Midden-Oosten links laten liggen als een onoplosbaar probleem. Die vrijheid hebben we verloren. Als Nederland, als Europa.

In de buurt van de haarden..

Maar die gecompliceerde, hoewel onvermijdelijke aanpak van de oorzaken van vluchten lukt nooit integraal, en nooit op korte termijn. En daarom is een systematisch beleid voor assistentie aan en bevordering van opvang in de regio geboden, en dat is zeker niet iets verwerpelijks. Nodig is een systematisch en grootschalig partnerschap met landen van de eerste opvang buiten de EU. Die combinatie van barmhartigheid én onze rechtsopvatting én onze eigen onmacht rechtvaardigt onze *voorkeur* voor opvang in nabuurlanden. In combinatie met de opvang hier overigens en niet in plaats daarvan. Hier helpt alleen een duidelijk meerjarig en geïntegreerd Europees engagement. Speciaal punt van zorg en onzekerheid is daarbij het zogenaamde *safe haven* voornemen. Kunnen we in de buurt van Syrië, in Libië en elders vluchtelingenkampen/-steden opzetten die in de regio en internationaal beschermd zijn? Sommigen gaan verder en bepleiten deze kolonies ook in Europa, bijvoorbeeld op Griekse eilanden in plaats van passages naar andere landen, gefinancierd dus door de EU en de lidstaten. Het realiteitsgehalte van deze benadering is voorsnog onduidelijk en er zijn spanningen met de uitgangspunten en waarden die het vluchtelingenbeleid moeten dragen. Een realistische analyse van de mogelijkheden, binnen de grenzen van menswaardigheid en rechtsgrond, is gewenst. Ik hoop dat ook betrokken maatschappelijke organisaties hieraan willen meewerken en niet zonder meer en bij voorbaat het overwegen van deze scenario's zullen afwijzen.

De onvermijdelijkheid van MEER Europa.

Dan de derde lijn: de opvang én de beperking van de stroom als uitdaging en opgave voor de EU als geheel. Die meerjarige realiteit van vluchtelingenstromen moet ons opnieuw de verdragen van Schengen en die van Dublin doen doordenken. En naast een Europees beleid ten aanzien van de oorzaken en de opvang in de regio vraagt dit ook een vasthoudende, energieke en creatieve Europese benadering van de grensbewaking en toelatingsprocedures. Net zoals het gaat om het niet in de steek laten van de juist armere landen in Europa zoals Griekenland en Italië die met een overmaat aan toestroom te maken hebben. Financiering en proportionele verdeling.

te geven. Daar zou zeker opnieuw een burgeroorlog zijn ontstaan met wederom honderdduizenden vluchtelingen, terwijl nu een vreedzame overdracht werd afgedwongen.

En dat brengt natuurlijk onvermijdelijk de discussie op het tapijt over wat te doen ten aanzien van de weigeraars, vooral "katholieke" landen. En daar komt zelfs bij de meer gastvrije naties de vraag bij naar het plafond, wat is de bovengrens aan toelating, aan wat samenlevingen aankunnen en in welke periode. Moeten de weigeraars de gastvrije landen compenseren? Of moeten we onze bijdrage aan de landen van Midden-Europa korten vanwege een gebrek aan solidariteit.

En die andere vraag geldt de harmonisatie van de opvangvoorwaarden, op het terrein van de huisvesting, werkverschaffing, zorg en onderwijs, sociale voorzieningen.

Juist het vluchtelingenvraagstuk zet de discussie over wat Europese identiteit is op scherp. Ons past het in ieder geval niet om hierover arrogant of onverschillig de schouders op te halen. De vraag naar die Europese identiteit is hierbij maar ook bij de toekomstdiscussie over onze samenlevingen überhaupt onontwikkbaar geworden. En ze is een centraal element in het zo noodzakelijke, nieuwe narratief voor Europa. We kunnen niet blijven refereren bij generaties die oorlog en onderdrukking alleen nog uit de geschiedenisboekjes kennen, als dat al überhaupt nog het geval is, aan Europa alleen als verzoenings- en vrijheidsproject. We moeten het Europese project nu duiden als het enig mogelijke antwoord op dat allesoverheersende fenomeen van de globalisering, met zijn kansen, maar ook met die realiteit van tientallen miljoenen mensen op de vlucht.

En wij zelf?

Na Europa komen onvermijdelijk ook de vragen aan onszelf, als Nederlanders. Laten we vooral niet alleen klagen, maar constateren dat bijvoorbeeld in tegenstelling met de dertiger jaren nu wel van een soms royale en hartelijke opvang sprake was, en dikwijls ook van een uitstekende samenwerking tussen particuliere organisaties en vooral lagere overheden. De reactie in Nijmegen was hartverwarmend, alsook op vele andere plaatsen. Er werden bij de grote stroom in 2015 gevoelens in Nederland geraakt, die in schrille tegenstelling staan tot het cynisme en de onverschilligheid in sommige media en bij sommige politici. Goed dat te constateren, ook in die bereidheid van burgers om vluchtelingen op te vangen.

Daar staan negatieve zaken tegenover, zoals de al eerder genoemde dramatische afwenteling van de lasten van de opvang van de vluchtelingen juist op ontwikkelingssamenwerking. De armen laten betalen voor de allerarmsten, door hun opvang als ontwikkelingshulp aan te merken. En dat andere punt van zorg: het duurt veel te lang voor vluchtelingen aan het werk mogen. Als axioma geldt in Nederland, dat wie een half jaar werkloos is geweest, het heel moeilijk is om weer aan de slag te komen, dan a fortiori in dit geval.

Positief is wel te waarderen dat wij op dit moment de discussie over het aanbrengen van een bovengrens hebben weten te dempen. Misschien omdat de stroom heel sterk afnam of afboog naar andere landen, misschien ook omdat we in uiterste noodgevallen niet kunnen staande houden, dat "de herberg vol is".

Een typisch Nederlands fenomeen is overigens wel dat er weinig affiniteit is met juist vervolgd christenen. Een disproportioneel gedeelte van die vluchtelingen behoren tot ons geloof en wat in 2000 jaar turbulente geschiedenis niet is voorgekomen, gebeurt nu in maanden en enkele jaren, het eradiceren van de oudste geloofsgemeenschappen van de wereld in hun eigen gebied. In de Grachtengordel is het kennelijk niet correct om daar veel aandacht aan te besteden.

Terecht of zeker heel erg begrijpbaar is wel onze frustratie over het niet terugnemen van uitgeprocedeerden, zelfs niet door landen die veilig, bevriend en ontvangers van onze ontwikkelingshulp zijn.

Maar in dit licht is afgezien van dit laatste aspect een verdere aanscherping van het Nederlandse beleid niet nodig. We waren immers maar matig aantrekkelijk en dat zijn we na de golf van de laatste jaren nog steeds niet.

Wel vraagt die integrale aanpak een nogal ingrijpende wijziging van onze politieke benadering. De vierslag, zoals hier bepleit, verdraagt een verregaande verlaging van de schotten tussen de verschillende benaderingen, van de ontwikkelingssamenwerking tot de Europese en de nationale benadering. Dat geldt de interdepartementale aanpak, maar ook de samenwerking tussen de woordvoerderschappen binnen de Fracties.

Daar komt natuurlijk de integratiediscussie bij. De Nederlandse taal is moeilijk, en om aan werk te komen is hier gecompliceerd. De boeiende vraag is of nu de economie aantrekt dat laatste zou kunnen veranderen.

Verder zijn er onze eigen twijfels over wat die identiteit van de Nederlander is. De inburgeringsprogramma's zijn geen succes, de inburgeringsceremonie sluit kennelijk niet aan bij onze cultuur en traditie, en verblijf betekent in de overgrote meerderheid van de gevallen buiten het arbeidsproces blijven, en lastens onze sociale uitkeringen, vijftig jaar en langer. In die zin had koningin Máxima in haar bekende uitspraak gelijk. Koningin Máxima maar ook de centrale mensopvatting, zoals professor Borgman dat formuleerde: "Komt onze identiteit tot stand door ons van elkaar af te zetten, of erkennen wij dat onze fundamentele identiteit is die van gebrekkigheid, zwakte, op hulp, welwillendheid en inventiviteit van anderen aangewezen mensen."

Onvermijdelijk komt tot slot de opstelling van christen-politici aan de orde. Sommigen zijn herkenbaar in die worsteling naar evenwicht tussen compassie en realisme. Maar er schijnt in het debat en inde publiciteit een misverstand de overhand te hebben: compassie tonen is niet hetzelfde als naïviteit of zwakte! Waarom niet laten zien, dat je weet wat ontbering, lijden, in de vallen van mensensmokkelaars geraakt te zijn betekent; waarom geen opvangcentra bezoeken; waarom geen gesprekken en ontmoetingen? Waarom zo weinig solidariteit getoond met vrijwilligers, lokale autoriteiten, waaronder zoveel politiek verwanten? Dat, veel meer dan de distantie, de koele benadering is juist wel verenigbaar met realisme en het zoeken naar alternatieven!

4. In onze eigen tradities

Bewustzijn van eigen tradities en waarden vind ik belangrijk en misschien moeten we dat meer koesteren. Maar dan wel in openheid. Ik pleit niet voor naïviteit of “laat maar lopen” mentaliteit, maar wel voor een instelling van ontmoeting, generositeit en realisme. Die combinatie van drie. Zoals boeren en burgers hier in de buurt van Bokhoven 60 jaar geleden, toen de meesten zelf nog arm waren, wél openstonden voor die vraag van een andere Norbertijn, een medebroeder van Pastoor van der Spank hier. De miljoenen vluchtelingen van die dagen – het waren nog wel Duitsers die ons fel hadden onderdrukt – hadden we kunnen negeren, in onverschilligheid, in wraak. Maar het was Pater Van Straaten, die hun ellende had gezien in de kampen in Hessen, in Beieren, bij die miljoenen verdrevenen overal op de grens van West- en Oost-Duitsland, en hij zei: “Dit kan niet, dit zijn mensen, mensen net zoals wij. Die móeten geholpen worden en wel door ons, onderdrukten.” Onze ouders en grootouders hebben dat gedaan met eten – spek – en geld. Uit het weinige wat we hadden heeft Pater Van Straaten miljoenen opgebracht. Net zoals we eerder, nu 100 jaar geleden, vanuit Den Bosch onder klokgelui miljoenen gevluchte Belgen gehuisvest hebben of de hongerkinderen uit Oostenrijk na 1918 hebben opgevangen. Dat niet te vergeten werk van het RK Huisvestingscomité. Dat was geen naïviteit, geen wereldvreemdheid.

Nu staan we voor die noodzakelijke nieuwe bewustwording, in wezen, dat de globalisering meer inhoudt dan goedkope mobieltjes of overhemden. De bewustwording dat bij ons ook mensen aankomen, niet alleen hun producten. Opnieuw is de vroege Bijbelse vraag actueel geworden: “Ben ik mijn broeders hoeder?” Met die combinatie van realisme en compassie, van de wetenschap dat de globalisering een realiteit is met verschillende kanten, moeten we onomkeerbaar aan het werk. Onze onverschilligheid voorbij en met een persoonlijke houding die vertaald wordt in acties en maatschappelijke organisatie van ontmoeting en dialoog – de beste voorwaarde voor integratie – en vooral met een *visie* die gebaseerd is op:

- De erkenning dat het een permanente niet voorbijgaande uitdaging is;
- Een integrale aanpak te beginnen bij de oorzaken van vlucht en migratie;
- Het besef dat er geen effectieve en waterdichte grensbewaking van Europa mogelijk is;
- Voorzieningen voor degenen die ginds móeten vluchten en een Europees antwoord hier;
- Een soms wellicht noodzakelijk “Nee” mag niet gebaseerd mag zijn op angst en onverschilligheid maar op een inzet voor een totaaloplossing.

Vanuit onze eigen tradities hier in Brabant, vanuit onze grondovertuigingen en vanuit ons gezond verstand hebben we zo precies de rugzak gevuld voor een nieuwe maatschappelijke, politieke en zelfs culturele benadering van deze uitdaging.